

FOLKE TERSMAN

Onda cirklar – och goda

I sin recension av min doktorsavhandling formulerar Wlodzimierz Rabinowicz en rad tänkvärda invändningar mot vissa av avhandlingens centrala teser och resonemang, varav ett par helt enkelt förefaller övertygande.

Många av invändningarna kan emellertid bemötas, och det finns mer att säga i den riktningen än vad som sades under disputationen. Men det skall jag inte göra här. I stället tänker jag kommentera en fråga om vilken Rabinowicz saknar en explicit diskussion i avhandlingen.

Koherentismen sägs ofta vara tolerant mot cirkelresonemang. Många koherentister vill emellertid begränsa denna tolerans till *vissa*, särskilt komplexa och elaborerade, cirkelresonemang. Den fråga Rabinowicz vill få utredd utmanar denna uppfattning: Varför är vissa cirklar bättre än andra?

I avhandlingen ansluter jag mig i viss mån till tanken att vissa cirklar är bättre än andra. Samtidigt har jag alltid ansett att det vilar ett slags löjets skimmer över detta sätt att uttrycka saken. Kanske är det därför som jag inte har förklarat mig närmare. Men eftersom jag förmodligen borde ha gjort det, så skall jag göra ett försök här.

Den version av koherentismen som jag försvarar i min avhandling försöker besvara följande frågeställning: När är en moralisk uppfattning välgrundad för en person? Den tar inte ställning till när en uppfattning är välgrundad i en någon mer absolut mening, vad nu det skulle innebära, och en central tanke är att en och samma uppfattning kan vara välgrundad för en person trots att den inte är välgrundad för en annan person.

Det hade varit önskvärt att i det följande utgå från ett konkret exempel på en cirkelargumentation. Det är emellertid inte alldeles lätt att konstruera ett trovärdigt sådant exempel, det vill säga ett exempel

man skulle kunna träffa på i en faktisk diskussion. Att det trots allt förekommer cirkelargumentationer visas kanske av att *anklagelser* om att argumentationer är cirkulära (att argument förutsätter vad som skall visas) inte är ovanliga.

I vilket fall som helst skall jag i stället utgå från följande mer abstrakta karakteristik av cirklar: En mängd av uppfattningar är en cirkel om var och en av dess medlemmar får stöd av någon eller några av de övriga medlemmarna. Frasen "får stöd av" är förstås problematisk, men måste i detta sammanhang tas intuitivt.

Min syn på cirkelargumentationer kan sammanfattas på följande sätt: Bara det att en mängd är en cirkel medför *inte* att uppfattningarna som mängden utgörs av är välgrundade för en person *A*. Men om *A* *accepterar* dessa uppfattningar så kan det faktum att mängden är en cirkel bidra till att göra uppfattningarna välgrundade för *A*. Jag skall kommentera dessa teser i tur och ordning.

Den första tesen framstår som okontroversiell. Den bygger på tanken att en uppfattning *p* utgör ett skäl för *A* att acceptera en annan uppfattning *q* endast om *A* accepterar *p*, eller om *A* accepterar andra uppfattningar som utgör skäl för henne att acceptera *p*. Följaktligen gäller att om *A* inte accepterar medlemmarna i en cirkel så visar inte denna "argumentation" att hon har något skäl att acceptera dess "slutsats".

Detta resonemang illustrerar varför cirkelargumentationer är så otillfredsställande när de förekommer exempelvis i diskussioner. I själva verket är väl parterna i en diskussion alltid överens om en hel del. Ur denna fond av gemensamma bakgrundsuppfattningar hämtas premisser till de argument som anförs. Och eftersom bakgrundsuppfattningarna inte ifrågasätts blir det aldrig aktuellt med några cirkelresonemang.

Mängden av uppfattningar som tas för givna i en viss diskussion kan givetvis förändras under diskussionens gång. Fler och fler av bakgrundsuppfattningarna kan bli föremål för oenighet (detta gäller nog många filosofiska diskussioner). Men den kan inte helt erodera bort. Då skulle diskussionen till slut bli meningslös, och det skulle till och med bli oklart huruvida det överhuvudtaget *finns* någon bestämd frågeställning om vilken parterna är oeniga (detta gäller möjligen också vissa filosofiska diskussioner).

Den andra tesen kan kommenteras på följande sätt. Enligt en vanlig syn så är en uppfattning välgrundad för en person i den mån hon har *evidens* för eller mot denna uppfattning. Koherentismen kan betraktas

som ett uttryck för tanken att en persons *uppfattningar* utgör den evidens som är tillgänglig för denne person.

Om vissa av de uppfattningar som *A* accepterar utgör en cirkel så är åtminstone ett slags *minimivillkor* för rättfärdigande uppfyllt enligt den version av koherentismen som jag försvarar, nämligen att varje uppfattning som cirkeln utgörs av för stöd från någon *annan* uppfattning som *A* accepterar. Detta villkor är naturligtvis inte *tillräckligt* för rättfärdigande. *A* kan ju till exempel acceptera *andra* uppfattningar som strider mot uppfattningarna i cirkeln.

Var kommer talet om att mer komplexa cirkelresonemang är bättre än andra in i bilden? I detta sammanhang blir en annan central tanke i avhandlingen relevant, nämligen den att rättfärdigande är en fråga om *grader* – vissa uppfattningar kan vara mer välgrundade för en person än andra.

Betrakta följande fall:

(1) Av *A*:s uppfattningar är det bara *q* (en moralisk princip) som ger stöd åt *p* (ett partikulärt moraliskt omdöme), och bara *p* som ger stöd åt *q*.

(2) Flera olika delmängder av *A*:s uppfattningar ger stöd åt *p*, och för varje medlem av dessa delmängder finns det andra delmängder som ger stöd åt denna medlem, och så vidare. De uppfattningar som på detta sätt direkt eller indirekt stöder *p* utgör tillsammans en väsentlig delmängd av *A*:s totala system av uppfattningar.

Beskrivningen av dessa fall är vag och problematisk. Men i avhandlingen försvarar jag i vilket fall som helst tanken att *p* är mer välgrundad för *A* i (2) än i (1), allt annat lika. Varför? Tja, i avhandlingen anförs två skäl.

För det första, utifrån en version av koherentismen med denna implikation så kan vissa antaganden försvaras som är väsentliga i mitt försök att bemöta en populär invändning mot koherentismen (se sektion 5.3 i avhandlingen). Rabinowicz kritiserar detta försök, men även om hans angrepp föranleder vissa revisioner så är jag fortfarande övertygad om att det kan bli framgångsrikt.

För det andra, en version av koherentismen med denna implikation kan förklara varför uppfattningar som är baserade på sinnesobservationer bör tillskrivas en särskild status. Uppfattningen att sinnesobserva-

tioner generellt sett är tillförlitliga är väl förankrad i våra respektive system – den får stöd från en betydande mängd av våra övriga uppfattningar. Och denna åsikt rättfärdigar i sin tur åsikter som är baserade på sinnesobservationer.

Det finns en invändning som ofelbart inställer sig i varje diskussion om koherentismen, och som kan formuleras på följande sätt: Att en persons uppfattningar utgör en cirkel visar inte att de är *sanna*, oavsett hur komplex och elaborerad cirkeln är. En mängd som består av *falska* uppfattningar kan ju mycket väl utgöra en cirkel.

Det är egentligen denna invändning som, tror jag, ligger bakom att toleransen gentemot cirkelargumentationer betraktas som en svaghet hos koherentismen. Därför är det också denna invändning jag koncentrerar mig på i avhandlingen. Hur jag försöker bemöta invändningen skall jag inte redogöra för här (se kapitel 5 i avhandlingen). Men att den inte självklart visar att koherentismen är orimlig inser man nog om man betänker att koherentismen handlar om när uppfattningar är *välgrundade*, inte om när de är *sanna/falska*, och att falska uppfattningar i vissa fall kan vara välgrundade för en person.